

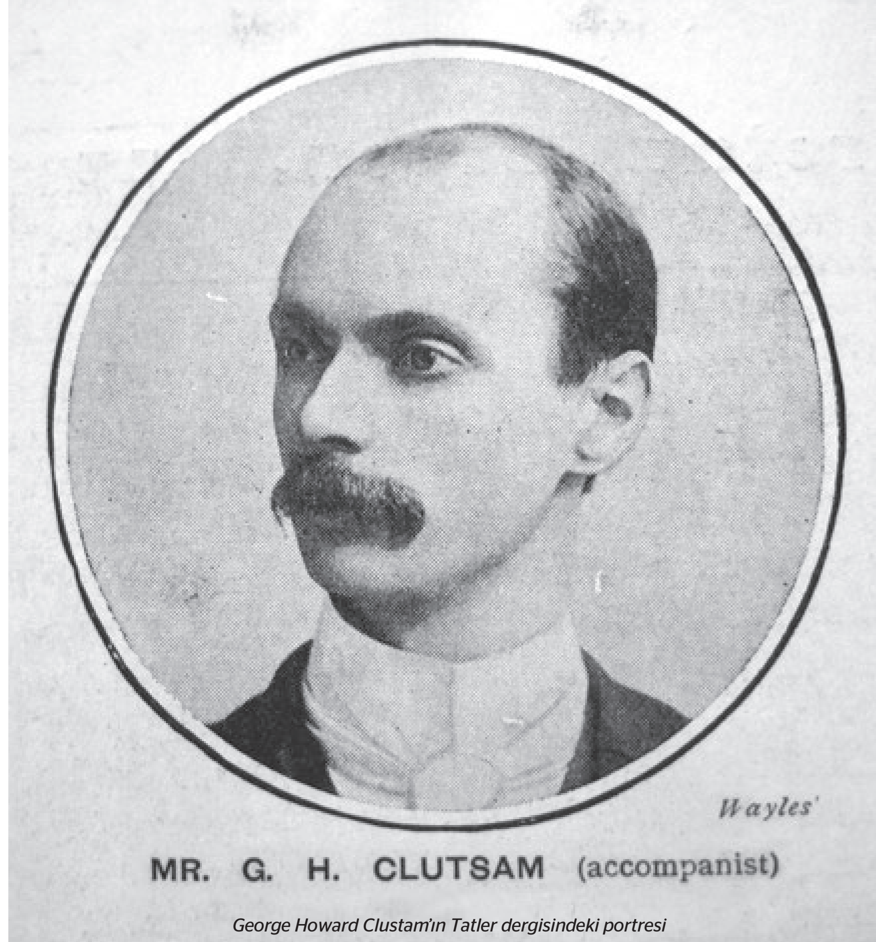
Emre Aracı

Rahmaninof'un ikinci piyano konçertosu ve Türk tepelerinden şarkılar

Yazarımız, kayıp seslerin izlerini sürdüğü köşesinde bu ay pek tanınmayan Avustralyalı besteci George Howard Clustam'ı mercek altına alıyor. Bestecinin Songs from the Turkish Hills (Türk Tepelerinden Şarkılar) adlı albümünde güfteler "Abd-ul-Mejid"e ait gözüküyor. Acaba notaların üzerinde yazan bu isim hangi Abdülmecid'dir?

Avustralyalı besteci George Howard Clutsam'ın (1866-1951) adını daha önce hiç duymamıştım. Yüksek Lisans müzikoloji öğrencisi Sevda Karababa bana onunla ilgili olarak keşfetmiş olduğu ***Songs from the Turkish Hills*** (Türk Tepelerinden Şarkılar) adlı albümü hakkında Hakan Şensoy'un tavsiyesiyle yazmamış olsaydı, herhalde hiç bir zaman da duyamazdım. Senelerdir kayıp seslerin izini sürdüğüm bu köşede, Sevda Karababa'nın ilgisine teşekkür ederek, onun da izniyle, bu ay biraz da Clutsam'ın unutulmuş seslerine kulak verelim istedim. Zira bestecisinin kendi estetik anlayışına göre Türk tepelerinden duyduğunu düşündüğü ve duyurmaya çalıştığı şarkıların 1900'lerin başlarında Londra konser salonlarında ilginç yankılanmaları olmuş. Üstelik notanın üzerinde yazdığına göre bu şarkıların güftesi "Abd-ul-Mejid"e ait. Ama hangi Abdülmecid? Sultan Abdülmecid mi yoksa ressam ve bestekâr son Halife Abdülmecid Efendi mi, ya da başka bir Abdülmecid ise, o son derece önemli detay pek de belli değil. Bu kısa makalemi hazırlarken de ne yazık ki bu esrar perdesini kaldırabilmiş olmamakla birlikte yine de bu şarkıların izini sürmek ve bestecisinin hayatını araştırmak, doğal olarak ilgimi çekiyor.

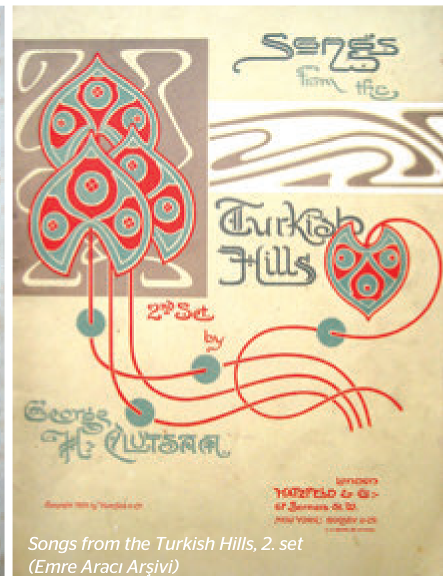
İsmini ilk defa duyduğunuz bir müzisyenin kimliğini araştırmak için

George Howard Clustam'ın Tatler dergisindeki portresi

Songs from the Turkish Hills, 1. set (Emre Aracı Arşivi)

Songs from the Turkish Hills, 2. set (Emre Aracı Arşivi)

Güftesi Abd-ul-Mejid'e ait olan Clustam'ın Türk şarkıları (Emre Aracı Arşivi)

başlanacak ilk yer belki de 1878'de Sir George Grove'un yayına hazırladığı ve bugün dünyada en kapsamlı müzik ansiklopedilerinden biri haline gelen ***The New Grove Dictionary of Music and Musicians***. Eğer böyle bir ansiklopedi olmasaydı biz ne yapardık dercesine insana sayfalarını çevirmenin huzur verdiği bu sözlüğü internet üzerinden karıştırarak Clustam'ın Philip Scowcroft tarafından kaleme alınmış olan ilginç hayatının detaylarını buluyorum. Sydney'de doğan Clutsam, piyanist olarak Asya ve Avustralya'yı dolaştıktan sonra Londra'ya 1889'da 23 yaşındayken gelmiş, İngiliz vatandaşlığına geçmiş ve 1951'deki vefatına kadar da burada ağırlıklı olarak besteci ve müzik kritiği olarak faaliyet göstermiş. Birinci Dünya Savaşı'na kadar daha çok klasik formları takip ettiği ciddi türde besteler yapan Clutsam'ın eserlerini Londra'nın büyük orkestraları seslendirmiş. Bestelediği operalar arasında ***King Harlequin*** Berlin'de sahneye konurken, Covent Garden'da ise Thomas Beecham idaresinde tek perdelik ***A Summer Evening*** (Bir Yaz Gecesi) uzun süre repertuvarda kalmış. 1916'da milliyetçi tonlar içeren ***Young England*** ile birlikte Clutsam daha çok popüler operetler ve müzikallere yönelmiş. Hatta meşhur bestecilerin tanınmış eserlerinden potpuriler yaparak ***Lilac Time*** (Schubert) ve ***The Damask Rose*** (Chopin) gibi müzikaller yazmış. Her ne kadar Clutsam'ın bu evresini pek incelemek niyetinde olmasam da kütüphanemde bulunan Çaykovski'nin ***Patetik Senfonisi***'nin çok iyi hazırlanmış piyano transkripsyonunun da onun tarafından yapılmış olduğunu sonradan farkediyor ve büyük bestecilerin eserlerini adapte etmeye olan ilgisini bu şekilde de görmüş oluyorum.

Songs from the Turkish Hills toplam altı şarkıdan oluşan bir albüm. Bölüm başlıkları ise şöyle: 1. The Snow on the Mountains (Dağlardaki Kar), 2. When I hear thee Sing (Şarkı söylediğinde seni dinlerken), 3. A Dream (Rüya), 4. I know of two bright eyes (Myrra) (İki parlak göz biliyorum (Mira)) 5. Tales they tell (Anlatılan hikayeler), 6. Let the slaves (Bırakın köleler). İlk şarkıda betimlenen Türkiye'nin karlı dağları Doğu'yu yakıcı sıcağı ve parlak güneşiyle tanıyan İngilizlere nasıl geldi bilemiyorum, ama rüyalar, parlak gözler ve köleleriyle bu Şark albümünün içeriği suni katkı maddeleriyle renklendirilmiş bon bon şekerlemelerini andırsa da Clutsam'ın "Abd-ul-Mejid"in sözlerine atfen yaptığı bu bestelerini bir kalemde silmemek gerekli. Zira bilhassa dördüncü sıradaki I know of two bright eyes (Myrra) şarkısı lirik melodik yapısıyla son derece dokunaklı. Hele bir de hışırtılı eski bir taş plakta İrlandalı meşhur tenor John McCormack'ın sesinden insan bu şarkıyı dinleyince Clutsam'ın bilhassa bu bestesiyle adının neden özdeşleşmiş olduğunu daha da iyi anlıyor. Dinlediğiniz zaman anlıyorsunuz ki bu ne bir Türk şarkısı, ne de Doğu renklendimeleriyle sulandırılmış bir pastiche; bu tam anlamıyla Edwardian devrinin estetiğini ve duygusallığını yansıtan yalın bir beste.

Kennerly Rumford (Emre Aracı Arşivi)

British Library'de günümüze ulaşan orijinal programa bakılırsa Clutsam'ın Türk şarkıları ilk olarak 12 Ekim 1901'de Londra'nın Queen's Hall'unda gündüz verilen bir konserde bestecinin piyanoda eşlik ettiği kontralto Clara Butt ve bariton kocası Kennerley Rumford tarafından seslendirilmiş. Kennerley Rumford'ın bu bestelerin prömiyerini gerçekleştirmiş olması çok doğaldır; zira 1901'de basılan matbu notasında yazılı olduğu üzere Clutsam albümün tamamını kendisine ithaf etmiştir. Canterbury'deki meşhur King's School'da okuyan Rumford, Royal Albert Hall'da Clara Butt ile birlikte verdikleri dev konserlerde halkın beğenisini kazanmış ve daha çok oratoryolardaki yorumuyla dikkatleri çekmiştir. Saint-Saëns ise Clara Butt'ı dinlediği zaman Delila'yı onun söylemesini istemiş, ama ne yazık ki bu arzusu gerçekleşememiştir. Butt ve Rumford Türk şarkılarını birkaç gün sonra Bristol'de verdikleri bir konserde de tekrar ederler. Acaba Bristol ahalisi bu eserler hakkında ne düşündü? Devrin gazetelerinde buna dair yorumlar bulunmasa da çıkan ilanlardan ve kısa haberlerden Clutsam'ın yeni albümünün o sene İngiltere'de daha pek çok konserde seslendirildiği görülmekte. Nitekim Viyana'da yaşayan tanınmış Polonyalı bariton Dr. Theodor Lierhammer de Clutsam'ın albümünden Myrra'yı repertuvarına alan sanatçılar arasındadır ve 13 Haziran 1902'de Londra'da Bechstein piyanolarının konser salonunda verdiği resitalinde bu parçayı bestecinin piyano eşliğiyle seslendirir. O konserde Lierhammer aynı zamanda Marcel Proust'un arkadaşı Reynaldo Hahn'ın, Susan Graham'ın sesinden sık sık dinlediğim ve bu satırları kaleme alırken de uzaktan kulağıma gelen, ***D'une prison*** şarkısını da söyler.

Clutsam Türk şarkılarını küçük oda konserlerinden ziyade büyük orkestralı konser repertuvarına da sokmakta kararlı olmalıdır ki şarkıların senfoni orkestrası eşliğinde aranjmanlarını hazırlar ve dört tanesi Londra'da son derece tarihi bir konserde ilk defa 29 Mayıs 1902 akşamı seslendirilir. Bu konser gerçekten de oldukça tarihidir, çünkü The Times gazetesinin ilanında da görüldüğü gibi konserde Londra'da ilk defa Bay Rahmaninof"un Do minör, opus 18 yeni piyano konçertosunun icrası da gerçekleştirilecektir. Moskova Konservatuvarı profesörlerinden piyanist Vasiliy Sapelnikof solistliğinde seslendirilen bu yeni eser haklı olarak repertuvarda bir hayli popülerlik kazanacak olan ve ağır ağır çalan çan sesleri

Dr. Theodor Lierhammer

PHILHARMONIC SOCIETY.—90th YEAR, 1902.
Patrons—Their MAJESTIES
The KING and QUEEN ALEXANDRA.
Conductor—Dr. FREDERIC COWEN.
Principal First Violin—W. Frye Parker.
FIFTH CONCERT, Thursday Evening, May 29, at 8 o'clock, at QUEEN'S-HALL.
Symphony in G, "The Oxford" ... ... Haydn
Songs, "Four Songs from the Turkish Hills" ... Clutsam
R. KENNERLEY RUMFORD.
New Concerto Pianoforte and Orchestra in C minor, Op. 18 ... } Rachmaninoff
BASIL SAPELLNIKOFF.
Nocturne for Contralto and Orchestra, "Summer-dawn" ... ... Herbert Bedford
CLARA BUTT
(First time).
Capriccio Italien ... ... Tschaikowsky
Duetto, "E dunque vero" (Semiramide) ... ... Rossini
CLARA BUTT and KENNERLEY RUMFORD.
Coronation March ... ... Cowen
(First performance).
Tickets 10s. 6d., 7s. 6d., 5s., 2s. 6d., 1s., at Chappell and Co. (Ltd.), 50, New Bond-street; St. James's-hall; Queen's-hall; and all usual Agents. FRANCESCO BERGER Hon. Sec.

The Times gazetesinin haberi

havasındaki akorlarla açılan meşhur ve sevilen ikinci piyano konçertosudur. Filarmoni Derneği'nin 90. yılında sezonun beşinci konserinde Queen's Hall'da Londra Rahmaninof'un yeni konçertosu ile tanışmadan önce Haydn'ın ***Oxford Senfonisi***'nin ardından programın ikinci eseri olarak yine Kennerley Rumford'ın sesinden Clutsam'ın orkestra eşlikli Türk Şarkıları'nı dinler. Bugün geri dönüp baktığımızda bu kombinasyon tematik ve estetik anlamda gerçekten de inanılması güç bir konser program seçimini gözler önüne sermektedir.

The Times gazetesi kritiği Rahmaninof'un yeni piyano konçertosunu orijinal bulmakla birlikte kesin hüküm verebilmek için eserin bir daha dinlenmesi gerektiğini dile getirirken Clutsam'ın Türk şarkılarını ise "Wardour-street music" türünün zirvesi olarak tanımlar. Londra'nın klişeleşmiş popüler müzik yayımcılığının bulunduğu bu adrese gönderme yaparak gazete "Bu eserler herhangi bir yabancı müziğin sözüm ona "atmosferini", Hong-Kong'dan Çaykovski etkisinin başladığı Ural dağlarının birkaç mil Batı'sına kadar, neresi olursa olsun, kulağa hep aynı gelen o ritm ve orkestrasyon oyunlarıyla yakalamaya çalışırlar. Bu eserlerde genel bir samimiyetsizlik hissedilir" yorumunu yapar. Gazetenin gözlemleri sert olmasına rağmen gerçekten de Türk müziğiyle alakası olmayan bu şarkı albümü o devir repertuvarında yerini korumuş olmalıdır ki Myrra 1904, 1905 ve 1906 yılları olmak üzere peş peşe meşhur Promenad Konserleri'nde seslendirilir. Üstelik Clutsam 1904'te yine "Abd-ul-Mejid"in şiirlerini kullandığını belirttiği Türk şarkılarına ilave altı parça daha besteleyerek ikinci bir set daha yayımlar. Bunlar ise sırasıyla şöyledir: 7. In the Rose-garden (Gül bahçesinde), 8. When years were young (Yıllar gençken), 9. The Gipsy's Song (Çingene Şarkısı), 10. In the Forest Shadows (Orman Gölgelerinde), 11. Wilt thou come, beloved (Gelecek misin, sevgili), 12. The Farewell (Elveda). ***Songs from the Turkish Hills*** albümünün ikinci seti 31 Mayıs 1905'te Londra'daki Aeolian Hall'da Schumann, Schubert ve Brahms şarkılarının yer aldığı bir program dahilinde Janet Duff tarafından seslendirilir; genel olarak bir tek Çingene Şarkısı'nın bir önceki albümdeki Myrra'ya rakip olabileceği gözlemlenir.

Clutsam'ın bu salon şarkıları Ivor Novello ve çağdaşlarının bestelerini akla getiriyor. Hatta ***Gosford Park*** filminden bir karede onun Myrra şarkısını nasıl da duyar gibi oluyorum. Bilhassa filmin başında Lady Trentham'ın yağmurlu bir havada siyah ve sarı rengindeki 1933 model Rolls Royce'una bindiği o meşhur sahnede. Zaten John McCormack tarihi kaydını arabanın yapıldığı 1933 senesinde gerçekleştirmiş. O devrin müziği, ruhu ve sesi. McCormack'ın plağından başka Myrra'nın daha pek çok değişik kayıtları göze çarpıyor; bunlardan Edgar Coyle (Columbia 1451), Rex Palmer (Columbia 3947), Wilfrid Hudson (Edison Bell Record), Derek Oldham (HMV) ve Norman Cross benim tespit edebildiklerim arasında. Victor plakları arasında da John McCormack'ın 4 Mart 1912'de (B-11823) orkestra eşliğinde Camden, New Jersey'de yapmış olduğu bir kayıt var. Ethel S. Elliot, Theo Karle ve Alexander J. Kisselburgh da I know of two bright eyes (Myrra) şarkısını Victor şirketi için kaydetmişler. Bunlardan McCormack ve Karle kayıtlarını Victor kayıt kütüphanesinin internet arşivinden dinlemek mümkün.

1908-1918 yılları arasında Clutsam, Observer gazetesine konser kritikleri yazar; Schubert'in hayatı hakkında bir kitap kaleme alır ve Performing Rights Society'nin başkanlığını yapar. 1908'de şancı Minnie Fischer ile evlenir; 1913 yılının Who's Who in Music referans kitabı Londra'daki adresini şehrin kuzey batısındaki 63 Wellington Road olarak vermektedir. Bu arayışlar içerisinde bir de 15 Ocak 1902 tarihli Tatler dergisinden kopartılmış bir sayfaya rastlıyorum; üzerinde Clutsam'ın yuvarlak bir çerçeve içerisine alınmış bir fotoğrafı var. Şimdi o fotoğraf onun Türk şarkılarından dolayı, ilk defa, bir asır sonra Türkiye'nin bir müzik dergisinin, Andante'nin sayfasında yerini buluyor. Demek sanata atılan imza her ne kadar suya atılmış gibi gelse de o tarih sürecinin gözle görülmeyen halkaları arasında bir gün yerini buluyor. Makalemi noktalarken, internetten bulduğum, İngiltere'nin Derby şehrinden 4 Şubat 1905'te postalanmış Kennerley Rumford'ın eski orijinal fotoğrafı olan sararmış bir kitap ayracını Clutsam'ın 1901 baskısı notasının arasına koyuyor ve Victor plaklarının Aralık 1917 kataloğunda hakkında "***I Know of Two Bright Eyes*** şiiri artık George H. Clutsam tarafından bestelendiğine göre, o artık çok daha meşhur olmalı" yazdığı ve eklediği şu soruyu tekrar ediyorum: "Peki, tam olarak kim bu Abdul Mejid?". Belki bunun cevabını gelecek müzik araştırmacıları verecekler...

John McCormack'ın 1933 tarihli ***I Know of Two Bright Eyes*** yorumu:

http://www.youtube.com/watch?v=IS_x2zRyXbg

Emre Aracı'nın Andante'nin geçmiş sayılarındaki makalelerine www.emrearaci.weebly.com adresinden ulaşabilirsiniz. **A**

Gosford Park filmindeki ünlü sahne